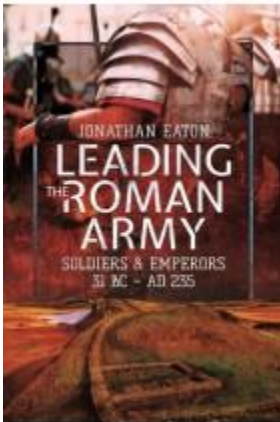

Recenzii • Reviews

10.2478/amsh-2021-0010

Jonathan Eaton, *Leading the Roman army. Soldiers and Emperors, 31BC-Ad 235*, Yorkshire-Philadelphia, Pen & Sword Military, 2020, 340 p.

„Multe evenimente și în special cele care au afectat pe romani după moartea lui Nero, sunt martore ale faptului că un imperiu nu are mai nimic înfricoșător de arătat decât o armată care e lăsată în voia impulsurilor” – Principatul, rezultat al războaielor civile, este martor la creșterea graduală a rolului armatei pe scena politică și socială, reprezentând o adevărată provocare pentru sistemele de conducere imperiale în ce privește menținerea unui echilibru între armată – societate – clasă politică. Acestea sunt premisele de la care pleacă lucrarea lui Eaton și, chiar dacă la prima vedere pare să nu aducă prea multe noutăți, schimbarea apare enunțată pe la sfârșitul capitolului introductiv după o lungă prezentare a situației lumii romane la sfârșitul Republicii și începutul Principatului. Scopul cărții este deci de-a prezenta problemele/aspectele legate de managementul militar din timpul Principatului; mai precis: raporturile dintre soldați și împărați, asigurarea unei structuri instituționale menite să asigure permanenta loialitate a trupelor. Noutatea constă și în abordarea autorului care nu este una narativă ci tematică de vreme ce: „forțele care lucrează la asigurarea sau distragerea loialității soldaților pot fi înțelese cel mai bine prin deconstrucția variatelor nivele manageriale din cadrul armatei. Abordarea demonstrează adaptările graduale ale armatei romane la schimbările politice și strategice prin analiza individuală și colectivă a evoluției diferitelor metode de management al trupelor”. Mai pe scurt autorul merge pe cercetarea relațiilor de putere de la diferitele nivele de comandă ale armatei: centurioni, ofițeri de rang ecvestru și senatorial, comandant. De aici și noutatea absolută: accentul cărții nu cade pe prosopografie ci pe rolul de „manageri” ai cadrelor de conducere așa cum reiese din analiza surselor numismatice, epigrafice și istoriografice. Mergând pe firul managementului militar, autorul nu cade în capcana comparațiilor armatei romane cu cele moderne considerând că: „armata romană

este o instituție unică, remarcabil de străină de concepțiile moderne de forță armată”. Singurele aspecte comparabile sunt cele comportamentale, dar acestea sunt folosite pentru a întări un argument nu pentru a face unul.

Cele șase capitole merg gradual în dezbaterea problemelor de management militar: de la „influența politică a garnizoanei romane” și până la „conștiința politică în armata romană”, trecând prin aspectele de disciplină și morală, rolul centurionatului și al comandamentului de unitate, finalizând cu relația directă dintre împărat și trupele sale.

Capitolul I, *Influența politică a garnizoanei romane*, se concentrează pe prezența militară ca un factor ce scoate în evidență puterea împăratului. Această prezență de-a lungul Principatului cunoaște un trend crescător raportat la numărul populației. Dacă în timpul lui Augustus raportul era de 1:125/100, în timpul lui Severus raportul este de 1:45/25. Autorul insistă asupra tensiunilor dintre diferitele unități militare încartiruite într-un oraș, iar exemplele clare sunt date prin relația dintre Garda Pretoriană și cohorțele urbane din Roma. De altfel pretorienii sunt prezentați ca și studiu de caz în acest capitol prin modelul comportamental (câteodată destul de agresiv) față de populație și celelalte unități ale armatei, dar și prin politica lor matrimonială (cu abia 5% căsătorii la nivelul întregii unități în sec.I. p.Chr.). Deși excursul istoric este cam lung, se pare că este o tendință generală a cărții ca partea de introducere istorică să fie cam lungă la nivelul fiecărui capitol, autorul ajunge la miezul problemei: rolul și locul prefectilor pretoriului în angrenajul politic și militar roman. Deși prefectura pretoriului este un post equestru, unii dintre prefecti puteau să provină din familiile senatoriale, dar și din rândurile de jos ale societății cum a fost cazul lui Nymphidius Sabinus sau Plotius Firmus sau primipili ridicați în grad: Casperius Aelianus și Marcus Turbo. Viața și cariera lor corespund parcă modelului de „Roman dream”, unii dintre ei ajungând să comande armate cum este cazul lui: Furius Victorinus, Macrinus Vindex, Bassaneus Rufus în timpul Războaielor Marcomanice.

Capitolul II, *Disciplina și moralul*, merge pe ideea creionării unei noi identități odată cu înrolarea în armată. După spusele lui Titus Livius, castrul roman devine o „altera patria”, cu propriul set de idealuri, ritualuri și cod comportamental. Autorul merge pe două coordonate: identitatea regională prezentă odată cu stabilirea armatelor în zonele de frontieră și identitatea „instituțională” creată, și menținută, la nivelul întregii armate romane. Primul aspect poate deveni un real pericol pentru unitatea armatei și implicit a imperiului: episodul din timpul celei de-a doua bătălii de la Cremona din 69 p.Chr., când militarii Legiunii a III-a Gallica s-au întors cu fața la Soare răsare conform credințelor lor orientale, iar forțele lui Vitellius au crezut că vin întăririle Flaviilor. Dincolo de aspectul anecdotic

episodul ascundea o situație ce reprezenta o povară permanentă la nivelul managementului militar: disciplina nu trebuia să însemne doar ascultarea ordinelor, ci și conștiința unității. De aceea rolul împăratului trebuia să fie cel de-a personifica disciplina, dar și virtuțile militare. *Disciplina* și *Virtus* erau două aspecte ale armatei destul de contradictorii, iar împăratul trebuia să găsească echilibrul fragil între impunerea disciplinei și menținerea loialității trupelor. Astfel, soldații erau încurajați să-și manifeste disciplina la nivel individual și comunitar, dar în același timp își puteau exprima identitatea lor individuală și de grup prin afișarea virtuților ostășești. Era deci un echilibru între tradițiile de *pietas et fides* vizavi de împărat și exprimarea valorilor marțiale care a pătruns la toate nivelele armatei romane.

Centurionatul de legiune este tema capitolului trei, o temă abordată din punctul de vedere al mobilității sociale și a statutului centurionului în cadrul unității precum și rolul lui de „interfață” între soldați și eșaloanele superioare, chiar cu împăratul. Centurionii sunt văzuți ca și „coloana vertebrală profesionistă a armatei”, dar și instrumente de menținere a disciplinei și trepte de avansare socială. Capitolul deși scurt în economia lucrării, recurge masiv la izvoarele epigrafice, istoriografice ale vremii, atent selectate pentru a sublinia aserțiunile autorului.

Capitolul patru, *La comanda armatei împăratului*, dincolo de titlul desprins parcă din epoca napoleoniană, discută problema serviciului militar și a importanței acestuia din punct de vedere managerial la nivelul claselor senatorial și ecvestru. „Senatorii și cavalerii probabil se temeau de soldați, dar nu și de serviciul militar” și din cauza presiunii familiale/sociale. Moștenire a mentalității Republicane, presiunea familială asupra tânărului se menține și în epoca Principatului, cu o serie de relații intrinsec sociale între ofițerii ce proveneau din aceste clase cum ar fi promovările bazate pe patronaj și bazate mai degrabă pe calități personale decât pe experiență militară. De aici și necesitatea ca și comandanții să caute subordonați cu experiență militară în special centurioni. „Competențele se puteau obține fie prin experiență personală, fie din manualele militare”, afirmă autorul care subliniază, din nou, că cea mai apreciată „competență” era loialitatea „de vreme ce împărații și generalii proveneau din aceleași straturi sociale, iar cei din urmă, cu sprijinul soldaților îi puteau detrona pe primii”.

Al cincilea capitol, *Conștiința politică în armata romană*, la prima impresie pare o ruptură față de firul tematic al capitolelor precedente, dar autorul reușește (după clasicul excurs istoric specific lui) să demonstreze două aspecte primordiale: 1. Pentru majoritatea soldaților de pe cuprinsul Imperiului figura împăratului era cât se poate de distantă 2. Distanța fizică era compensată prin monede,

statui, donative, scrisori imperiale deci, printr-o serie de acte menite a sublinia relația „personală” dintre împărat și soldați și rolul acestuia de „binefăcător” în special al celor loiali lui. Ideile sunt dezvoltate în ultimul capitol al cărții *Împăratul și soldații săi* (parcă tot de inspirație napoleoniană), unde figura *imperator*-ului care „nu este șef de trib războinic ci *izvorul* privilegiilor și beneficiilor serviciului militar efectuat cu loialitate”. Campaniile militare sunt în acest context, ocazii de a arăta și loialitatea împăratului față de armatele sale, și prilej de-a arăta soldaților implicarea familiei imperiale în bunul mers al imperiului. Figura paternă a împăratului (și maternă în cazul împărăteselor) contribuia în mod decisiv la întărirea sentimentului comunitar în cazul conflictelor. El apărea ca un *commilitio*, iar supravegherea operațiunilor militare (așa cum apare și pe Columna lui Traian), avea un puternic substrat identitar. Practic se evidențiază dubla relație: armata este un instrument al „managementului” imperial, iar soldații se bucură de binefacerile echilibrului social oferit de împărat, în schimb își oferă loialitatea lor care, devine un aspect esențial al domniei. Evenimentele anului 69 p.Chr. când „*exercitus facit imperatorem*” au arătat clar această simbioză între împărat și soldăție.

Lucrarea lui Eaton, deși prezintă cam multe excursuri istorice cunoscute, reușește să atragă atenția prin abordările mai puțin tradiționale, iar perspectiva „managementului militar” transformă cartea într-o lectură novatoare.

Fábián István